

9. Оцінка стану платіжного балансу в 2014 році [Електронний ресурс] // офіц. сайт Національного банку України. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/dokument?id=91917>

10. Валовий внутрішній продукт за 2014 рік / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.org/uk/operativ/operativ2014/vvp/vvp_kv/vvp_kv_u/vvpf_kv2014_u_n.htm

Стаття надійшла: 25.02.2015 р.
Рецензент: д.е.н., доц. Горовий Д.А.

УДК 330.534.4

JEL Classification H69

ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ДЖЕРЕЛ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНИХ БЮДЖЕТІВ КРАЇН СВІТУ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Горовий Д.А., д.е.н., доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Анотація. Метою статті є класифікація країн світу залежно від джерел наповнення їх бюджету та чисельності населення, як основних факторів, що впливають на економічну безпеку держави. Актуальність статті обумовлена тим, що жоден з авторів робіт з питань формування бюджету країни не розглядав питання наповнення бюджету та залежно від факторів глобалізації та конкурентоспроможності галузі – донора бюджету у світовій економіці. Також залишаються ще питання «спроможності» галузі забезпечити такі надходження до бюджету, які здатні врівноважити видатки, обумовлені чисельністю населення країни. З цією метою в статті розглянуто основні тенденції формування доходної частини бюджетів різних країн світу залежно від їх чисельності населення. Пропонуються заходи з розвитку в Україні експортоорієнтованих галузей економіки, що здатні не лише забезпечити надходження коштів для бюджету, але й сприятимуть стабілізації курсу національної валюти. Також розглянуті питання відбору таких галузей для їх пріоритетного розвитку через умови глобалізації, світового поділу праці. Наведені приклади як позитивного, так і негативного відбору галузей для формування бюджету країни та вплив цих процесів на загальну економічну безпеку країни. Надані рекомендації для відбору таких галузей в сучасних умовах економіки України.

Ключові слова: бюджет країни, економічна безпека країни, чисельність населення, галузі економіки, країни світу.

THE MAIN SOURCES OF COUNTRIES' STATE BUDGET DETERMINATION FOR THEIR ECONOMIC SECURITY SUPPLY

Dr. Dmytro Gorovyi, PH in Economics, Assistant Professor

Kharkiv National Automobile and Highway University

Summary. The aim of the article is the classification of countries according to the sources of their budget and population as the main factors affecting the economic security. The relevance of the article is motivated due to the fact that none of the authors working on the budget of the country did not consider the issue of filling the budget depending on the factors of globalization and competitiveness of the industry - donor budget in the global economy. There are still lost questions "capability" the field provide such revenues, which are able to balance the costs caused by country's population. To this end, the article examines the main trends of budget revenues countries formation over the world based on their population. The measures of development export-oriented industries in Ukraine are proposed that can not only provide the revenues for the budget, but also contribute to the stabilization of the national currency. It is also considered the questions of selection the priority industries for their development through the conditions of globalization, world division of labor. The examples of both positive and negative selection to form the budget are shown and the impact of these processes on overall economic security is provided. The recommendations for the industries selection in modern conditions of Ukraine's economy are given.

Keywords: country budget, economic security of a country, population quantity, economic industries, world countries.

Постановка проблеми. В умовах жорсткої фінансової кризи головною проблемою для економічної безпеки держави стає пошук джерел фінансування бюджету країни.

Зрозуміло, що для сучасного стану економіки прийнятним залишаються лише 2 джерела поповнення бюджету: зовнішні запозичення у вигляді кредитів та надходження у вигляді прибутку державних підприємств та податків від приватних підприємств основних (в першу чергу експортоорієнтованих) галузей економіки.

Якщо питання зовнішніх запозичень протягом 2014/2015 рр вирішується шляхом залучення коштів від МВФ та коштів цільових програм урядів США та країн ЄС, то друге питання станом на березень 2015 року ще не знайшло свого вирішення. Крім того, запозичення як джерело поповнення бюджету мають два великі недоліки – зростання державного боргу (тобто відкладання проблеми на більш тривалий термін) та залежність від вимог кредиторів (необхідність запровадження непопулярних кроків), що збільшує соціальну напругу. Тому в умовах сильної інфляції (станом на березень 2015 року в споживчачій інфляції в Україні становить 34,5% [1]) роль експортоорієнтованих галузей як основних постачальників валюти до державного бюджету значно зростає. Адже цей притік має подвійну задачу – забезпечення надходжень до бюджету та стабілізація курсу національної валюти через збільшення валютних резервів держави.

Проте залишаються питання відбору таких галузей для їх пріоритетного розвитку через умови глобалізації, поділу праці та чисельності населення країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями наповнення бюджету країни, а особливо питаннями планування доходів і видатків бюджету, а також питання формування і вдосконалення теорії і практики бюджетного процесу займалися такі українські вчені: В. Федосов [2], В. Опарін, Ю. Пасічник [3], І. Чугунов [4], С. Юрій [5] та інші.

Невирішені складові проблеми. Проте жоден з авторів не розглядав питання наповнення бюджету залежно від факторів глобалізації та конкурентоспроможності галузі – донора бюджету у світовій економіці. Також залишаються ще питання «спроможності» галузі забезпечити такі надходження до бюджету, які здатні врівноважити видатки, обумовлені чисельністю населення країни.

Формулювання цілей статті. Пошук таких галузей економіки для нашої країни, їх обґрунтування та аналіз досвіду інших країн світу і є **метою даної статті**.

Виклад основного матеріалу дослідження. Залежно від чисельності населення та джерел поповнення бюджету, що забезпечують економічну безпеку держави, всі країни світу можна поділити на наступні групи:

- «карликові» країни;
- сільськогосподарські («бананові») країни;
- туристичні країни;
- країни – володарі нафти та газу;
- промислові країни;
- інноваційні країни.

Розглянемо більш докладно чисельність населення та основні джерела надходжень по кожній групі країн окремо.

Карликовими є країни, чисельність населення яких не перевищує 50-100 тис. осіб. Як правило, ці країни не мають всіх економічних або політичних ознак країни (не мають певних атрибутів держави, наприклад, не мають власних збройних сил, валютної системи та використовують валюту інших країн) або знаходяться у певній економічній або політичній залежності від більшої країни-сусіда (унії, союзи тощо). Основним джерелом надходжень бюджету цих країн можуть бути нетривіальні (екзотичні) джерела поповнення, проте які не здатні забезпечити соціальну сферу країн із значно більшою кількістю населення. Прикладами таких країн є Науру, Монако, Андорра, Сан-Маріно, Кірібаті, Барбадос, Гренада тощо.

Так, основною галуззю економіки Республіки Науру, якій вона завдячує своєму географічному розташуванню – острів в центрі Тихого океану, впродовж тривалого періоду часу було видобування фосфоритів, з яких виробляють мінеральні добрива. З отриманням незалежності в 1967 році до 1970 року доходи від видобування спряли тому, що середня зарплата в Науру була в 4 рази більше, ніж в США [6]. У зв'язку із зменшенням обсягів видобутку фосфоритів через зменшення їх обсягів останнім часом значним джерелом поповнення місцевого бюджету стали доходи від видачі ліцензій на право вилову риби у Винятковій економічній зоні країни. Так, в 2011 році цей дохід становив близько 8,5 млн. австралійських дол. [7].

Якщо населення країни не перевищує 5-7 млн. осіб, то така країна (за умов сприятливого клімату, що здатен забезпечувати до трьох врожаїв на рік) може напов-

нювати власний бюджет і зберігати економічну безпеку за рахунок сільського господарства. Оскільки більшість таких країн розташована у Латинській Америці, і переважно вони займаються вирощуванням тропічних фруктів, як то банани, какао тощо, то такі країни називають ще «бананові республіки». Прикладом країни цієї групи є Республіка Нікарагуа. Основу економіки Нікарагуа становить сільське господарство. На експорт виробляються бавовна, кава, м'ясо й цукор. Обробна промисловість дає близько чверті національного доходу. Основні галузі пов'язані з переробкою сільськогосподарської сировини - очищенням цукру, витягом харчових масел, виробництвом напоїв, сигарет, какао, розчинної кави. У зв'язку з тим, що великі площі в Нікарагуа зайняті лісами, зараз вони інтенсивно вирубуються як для внутрішнього споживання, так і на експорт [8].

Проте слід зауважити на суттєву конкуренцію на ринку сільського господарства. Адже майже всі країни світу залежно від кліматичних умов і видів рослин для вирощування здатні забезпечити себе у тій або іншій мірі плодами рослинництва. І лише глобалізація та світовий поділ праці, а також постійна нестача продовольства деяким країнам Африки забезпечують стабільні, проте невеликі надходження до бюджетів країн світу, що займаються переважно сільським господарством.

Туристичними можна назвати країни зі схожою до попередньої групи кількістю населення, проте на відміну від них вони потребують більшу кількість інвестицій до бюджету країни для побудування саме туристичного середовища. Адже окрім чудового клімату, наявності моря (пляжів), природної або історичної спадщини, яка притягує туристів, необхідним ще є забезпечення умов приживання для туристів. Адже лише невеликий відсоток туристів здатний терпіти незручності на відпочинку. А для побудови численної туристичної інфраструктури (готелі, ресторани, торговельні центри, клуби тощо) необхідні значні вкладання коштів. Частіше все це відбувається за рахунок прямих іноземних інвестицій (розбудова готелів світовими готельними мережами – Хайят, Хілтон, тощо) або значними приватними інвестиціями у межах самої країни. Як правило, такий підхід дозволяє країні значно збільшити надходження до бюджету та диверсифікувати джерела надходжень. У середині 60-х років ХХ століття таким шляхом пішли такі країни як Таїланд та Малайзія. Проте суттєве збільшення населення цих країн у 90-ті роки ХХ століття змусило їх зайнятися і промисловим розвитком (автомобілебудування електроніка), адже сільське господарство та туризм не здатні забезпечити соціальні потреби країни із населенням понад 20 млн осіб. Прикладом країни, яка «застрягла» на цьому етапі розвитку є Греція. Адже країна, яка відома своєю стародавньою архітектурою, історичними містами та розвинутим курортним бізнесом та сільським господарством під час збільшення кількості населення у ХХ столітті не спромоглася розвинути суттєве промислове виробництво, яке б змогло забезпечити надходження до бюджету країни, особливо у зимовий період, коли у країні майже немає туристів та відсутня віддача від виробництва сільськогосподарської продукції. Також є світовий приклад дауншифтингу (тобто добровільного переходу до нижчої групи країн) – відмови взагалі від промислового виробництва на користь туризму Чорногорією, країною, від розпаду Югославії на території якої залишилися металургійні комбінати у м. Подгоріца та у м. Нікшич). Проте країна з населенням 620 тис. осіб не потребувала додаткових доходів від промисловості. Більше 20 % ВВП країна отримує від туристичної галузі [9], і доходів від туристів (більше 99% з яких іноземці) достатньо для забезпечення бюджету країни. Тому ці великі підприємства, які могли зашкодити екології, а, відповідно, зменшити потік туристів, були закриті.

Окремою групою слід визначити країни – володарі нафти та газу. Адже в останні роки ці два стратегічні види корисних копалин користувалися великим попитом на світовому ринку, тому країни на території яких є їх поклади, отримували значні надходження до власних бюджетів. Проте слід зробити, певне зауваження. Більшість країн, які дійсно отримують надприбутки бюджету від продажу нафти і газу є монархіями (ОАЕ, Кувейт, Бахрейн, Бруней) або республіками із пожиттєвими (обраними на тривалий термін) президентами (Туркменістан). Контроль над видобутком знаходиться в руках королівської родини (вузького кола осіб), а лояльність решти громадян купується за рахунок подарунків, значних соціальних виплат, благ або пільг (наприклад, 120 л безкоштовного пального на рік власникам легкових автомобілів у Туркменістані [10]). Головною ознакою цієї групи країн є створення певного грошового запасу на майбутнє (наприклад, ОАЕ створило найбільший в світі стабілізаційний інвестиційний фонд обсягом 875 млрд. доларів станом на 2007 рік [11]), розрахованого на суттєве зменшення вартості цих копалин або уповільнення або навіть закінчення їх видобування.

Країни з населенням понад 15 млн. осіб вимушені забезпечувати власну економічну безпеку за рахунок надходжень до бюджету країни від промислового виробництва. Прикладом такої країни, яка успішно разом із збільшенням чисельності населення пройшла всі три етапи від сільськогосподарської до туристичної, а звідти до промислової країни, є Туреччина. Адже зараз ця країна є відомою не лише як виробник товарів легкої промисловості, але й як виробник фототоварів (фабрики фірми Кодак), легкових та вантажних автомобілів тощо. До Туреччини цим шляхом вдало скористалися Південна Корея, Таїланд, Малайзія, Індія та Китай.

Про дві останні країни слід згадати окремо. Ці країни з населенням 1,3 млрд. та 1,4 млрд. осіб, відповідно (станом на 2015 рік), суттєво перевищують решту країн світу за цим показником. Значний підйом промислового виробництва у цих країнах почався у 80-ті роки ХХ століття. Більшою мірою він був обумовлений значним вливанням іноземного капіталу у ці країни у намаганні збільшити доходи через виробництво у країнах з низьким рівнем оплати праці. Ці фактори і досить забезпечують сприятливість саме такого укладу виробництва та джерела забезпечення економічної безпеки та джерела наповнення державного бюджету.

Решта країн світу із значно меншим населенням (проте, кількість якого перевищує 20 млн осіб) стикнулися вже з проблемою збільшення соціальних вимог мешканців. За таких вимог промислове виробництво вже є недостатньо ефективним джерелом надходжень для наповнення бюджету через такі причини:

- збільшення витрат на екологічне забезпечення виробництва (природоохоронні заходи, податки на викиди та забруднення);
- збільшення витрат на людський капітал (оплата праці та соціальні виплати).

Це обумовлює поступове зменшення обсягів саме промислового виробництва у країнах Західної Європи, США та Японії та перенесення його до країн з меншим рівнем вимог населення або до країн, що поступово переходять із групи сільськогосподарських до промислових (В'єтнам, Індонезія, Аргентина, Колумбія). Самі ж розвинуті країни лишають на своїй території інженерні та дизайнерські підрозділи, тобто стають центрами інноваційного розвитку. Прикладами такого розвитку стають Франція, Німеччина, Велика Британія. Слід зауважити, що цим шляхом ідуть і малі країни Західної Європи, де критична маса населення не досягнута, але де також діє значний екологічний пресинг та великі соціальні навантаження на бізнес, та де населення очікує на високі стандарти життя (Люксембург, Нідерланди).

Висновки. Зважаючи на наведену класифікацію видно, що для України залишається лише єдиний шлях розвитку – підтримка та розвиток власного промислового виробництва. Зважаючи на майже повний знос основних фондів та їх немодернізацію з кінця 80-х років ХХ століття необхідним є вкладання значних (в першу чергу іноземних інвестицій) в їх переозброєння. Проте такий шлях, яким у свій час пройшли Чехія та Польща зараз є неможливим для України через проведення АТО на її території. Іноземні інвестори неохоче йдуть до таких країн. Отже з'являється замкнене коло – для покриття значних витрат бюджету і забезпечення економічної безпеки держави необхідним є промислове виробництво, а воно може бути конкурентоспроможним лише за умови інвестицій та оновлення процесів виробництва. Том зараз нагальним для України є концентрація на тих галузях промисловості, які:

- здатні виробляти конкурентоспроможну продукцію;
- не потребують негайного 100% оновлення;
- продукція яких може як підвищувати обороноздатність країни, так і бути привабливою для експорту
- виробництво продукції яких здатне на умовах субпідряду та аутсорсинга забезпечити роботою (та, відповідно, зарплатою) якомога більший відсоток населення країни.

Такими перспективними галузями промисловості для забезпечення економічної безпеки України на сьогодні є: ракетобудування, вантажне літакобудування, виробництво вантажних автомобілів та важкої військової техніки (танки, БТР). Названі галузі повністю відповідають вказаним вище критеріям, і доходи від них здатні забезпечити надходження коштів у бюджет зважаючи на чисельність населення країни.

Перелік посилань:

1. Інфляційний звіт. Національний банк України Березень 2015 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document%3Fid%3D16036607&rct=j&q=&esrc=s&sa=U&ei=ONNQVYO-OoXqUuCKqbgqK&ved=0CB8QFjAC&usq=AFQjCNF1ty18tW-Hb-MdHIOPDFJpXa7avQ>
2. Федосов В., Опарін В., Львовчкін С. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями. Монографія / За наук. ред. В. Федосова. — К.: КНЕУ, 2002. — 387 с.
3. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України: Навчальний посібник. — К.: Знання -Прес, 2006. — 607 с.
4. Фінанси України: інституційні перетворення та напрями розвитку / За ред. І. Я. Чугунова. — К.: ДННУ АФУ, 2009. — 848 с.
5. Фінанси : підручник. / за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. — 2-ге вид. переробл. і доповн. — К. : Знання, 2012. — 687 с.
6. Как жадность погубила остров Науру ... — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://asaratov.livejournal.com/4198549.html>
7. NATIONAL REPORT ON POPULATION AND HOUSING (census 2011) — [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.spc.int/nmdi/nmdi_documents/2011_NAURU_CENSUS_REPORT.pdf
8. Экономическое развитие Никарагуа — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://catalog.fmb.ru/nicaragua2013-4.shtml>
9. Черногория — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Черногория>
10. У Туркменістані видають безкоштовний бензин — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://svit24.net/avto/39-avto/52328-u-turkmenistani-vydajut-bezkoshtovnyj-benzyn>
11. ОАЭ обладают самым крупным инвестиционным фондом в мире — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.newsru.com/finance/07sep2007/invest.html>

Стаття надійшла: 26.03.2015 р.
Рецензент: д.е.н., проф. Горелов Д.О.

